

Працювати, швидше, інтенсивніше — кричить кожен нерв фабрики,—силою робітників.

Слова мого попутника вирізбилися в пам'яті:

— Чотирнадцять німецьких спеціалістів-інженерів є тут, на нашім заводі. Чужі вони... Скільки б не давали їм і що б їм не давали, все мало й погано. Найкращі житла й одіж для них, а вони не задоволені. Чужа кляса в нас.

Кадри, нові пролетарські кадри ми мусімо створити і створимо такі, що керували б і раціоналізацією виробництва...

Дніпропетровське

6 грудня 1930 року.

І. КУЛИК

НАРОДЖЕННЯ ГЕРОЯ

Закінчення ¹

Цікавіше простежити, чому ті письменники, які добре знають пролетарську масу й уміють подавати розгорнену й в основному правильну картину індустріального виробництва, не вміють проте показати живого робітника на цьому виробництві, заміняючи цей показ мертвою схемою. Причина, на мою думку, полягає тут у тому, що їм, тим письменникам, бракує того ж, чого бракує й вам—діалектичного розуміння процесів. Недостатня ознайомленість з основними засадами марксо-ленінської філософії, ось де коріння «зла».

Так, так, не заперечуйте, я маю підстави закидати це й вам, бо коли б це було не так, то вас би не здивувало твердження в моїй попередній відповіді вам про те, що «без типізації й узагальнювання неможлива пролетарська художня література». Цікаво, що саме в цьому моєму твердженні вам почувалися суперечності й що ви не могли відчутти в ньому діалектичних противенств, які саме й зумовлюють у даному разі єдність мови логічної побудови. «Справді ж—типізація—це, так би мовити, «уособлення», втілення у певній особі рис, притаманних соціальній групі, що їй дана особа (герой) репрезентує; тим часом узагальнення—це ж протилежний процес, це поширення властивостей якогось індивіда на всю його

¹) Стаття написана у вересні 1930 р., початок її друкувався у «комуністі» та в «Гарті», № 9 за 1930 р., а закінчення затрималося друком з технічних причин.

соціальну групу: як же можна плутати ці два протилежних процеса? Так «логічно» міркували ви, забуваючи, що формальна логіка, за якою йшли ваші висновки, хоч і конечна, та зовсім недостатня для усвідомлення й пояснення складних соціальних процесів. А в даному разі ми маємо до діла саме з дуже складним соціальним явищем—з діалектикою творчого процесу митця. Так от, я сподіваюсь, що справа стане ясніша для вас, коли я наведу оці слова з Плеханова:

«Митець повинен індивідуалізувати те загальне, що складає зміст його твору, а раз ми маємо до діла з індивідом, то перед нами з'являються певні психологічні процеси, а тут уже не тільки цілком до речі, але й цілковито конечна і навіть надзвичайно повчальна психологічна аналіза. Але психологія дійових осіб тому й набуває в наших очах величезної ваги, що вона є психологія цілих суспільних клас чи принаймні шарів, і що, отже, процеси, які відбуваються у душі окремих осіб, є відображення історичного руху».

Отже, ви розумієте тепер, що тут, по суті, діє діалектичний закон єдності протиривств. Цілком справедливі вимоги, щоб герой-пролетар мав у собі всі характеристичні риси, притаманні його класі, всьому пролетаріатові. Це й буде типізація—він повинен бути типовий для пролетаріату в цілому, перш за все для його передового активу, для найсвідомішої своїх завдань частини пролетаріату. Отже, надавати йому рис, надто характеристичних для іншої якої соціальної групи (скажімо, робити його засіпаним неврастеником чи витонченим естетом, снобом)—це значило б ламати саме принцип типізації.

Але водночас то має бути не плякат, не схема, а людина близька й зрозуміла читачеві. А раз говориться за живу конкретну людину, то, повертаюсь до Плеханова, — «цілком до речі... цілковито конечна і навіть надзвичайно повчальна психологічна аналіза». Іншими словами, письменник повинен висвітлити почування, схильності, звички й характер саме оцей конкретної людини, — додати їй рис, що відрізняли б її в уявленні читача від інших подібних індивідів, приналежних до тієї ж класи. Тільки таким чином і можна створити живий образ.

Але водночас оті риси, що їх додає автор своєму героєві, повинні бути такі, які є чи взагалі можуть бути у представників даної класи взагалі, тобто риси, що їх можна поширити на інших пролетарів, а значить і на весь пролетаріат. Тобто

риси, які узагальнювали б у нашій уяві даний образ героя з образом усієї його класи.

В цьому й полягає в даній ділянці діалектика художнього процесу. Бож мета письменника, коли він подає свого героя, дати уявлення не тільки про Івана Івановича Іваненка, а висвітлити певну проблему, що цікавить пролетаріят у цілому. Показуючи частку, письменник саме й дає уявлення читачеві про ціле, про пролетаріят, бо ціле складається з часток, через ті частки пізнається, а кожна частка є, отже, водночас і ціле. Але ця частка (кожна!) має й свої особливості, що не дисонують із цілим, а навпаки, у своїй сукупності оте ціле творять.

Можна сюди пристосувати й закон переходу кількості в якість. Бо в соціальних процесах цей закон діє не тому, що певна кількість однакових ознак, накопичившись, у сумі своїй дає в ене число разів посилену якість кожної зі складових частин процесу. Ні, адже якість не тільки посилюється в наслідок кількісного нагромадження, а ще й змінюється. А це відбувається саме через те, що кожна зі складових частин процесу має не тільки однакові з іншими частками ознаки, а ще й якісь інші, своєрідні, особливі, що в сукупності своїй і витворюють нову загальну якість цілого. Це якраз і є те, чого не зрозумів І. Сенченко, коли намагався у «Пролітфронті» дуже невдало орудувати діалектичною методою. Зайва ілюстрація до того, що одного бажання не досить, а потрібне ще глибоке й серйозне вивчення основних законів марксо-ленінської філософії.

От за цими законами й потрібно будувати образ нового героя, героя нашої доби, що народжується. Цього пролетарська література українська ще не здолала зробити.

Хіба ж можна тут скажитися на відсутність матеріялу, на те, що такого героя, мовляв, треба шукати? Хіба не народжувався цей герой на наших очах у боротьбі за промфінплян, за п'ятилітку, за соціалістичні темпи, у соцзмаганні та ударництві, у самокритиці, робкорівстві? Хіба не виковуються на наших очах нові, комуністичні методи роботи на підприємствах, елементи соціалізму у побуті тощо? А хто ж відобразив як слід, скажімо, хоч би героїчну роботу «комунок» на харківському ДЕЗ'і? Прочитайте заяву двох дезівців у багатотиражці ДЕЗ'у «Генератор», і хай вам соромно стане разом зі мною, і може краще ви з неї відчуєте, що не за ту тему ви взяли, не тим матеріялом орудуєте. Ось кінцеві рядки тієї заяви:

«Мы обращаемся к Всеукраинской Ассоциации Пролет-писателей, ко всем частным советским журналистам с вы-зовом запечатлеть художественным словом героическую борьбу пролетариев ГЭЗ'а за победу социализма.

Но ни к буржуазным делягам, типа Кременецкого и Сто-лякова, ни к беспринципным халтурщикам типа Северского и Левитана—это не относится.

Их просят не беспокоиться».

(«Генератор» № 49).

А треба ж нам визнати, що саме згадані «письменники» потурбувалися про використання і героїчного минулого і не менш героїчного сучасного ДЕЗ'у, а жаден із справді кваліфі-кованих пролетарських письменників про це досі не подбав.

Ну, а той колосальний, велетенський процес перетворення колгоспника в індустріального пролетаря, процес, що таким посиленням темпом відбувається особливо тепер, коли наша партія таких героїчних зусиль вживає до витворення нових кадрів промисловости. Червона армія дає 10.000 нових робіт-ників Донбасові, комсомол стільки ж, а соціалістичний сектор села 30.000, ви розумієте, шістдесят тисяч нових пролетарів поповнюють склад індустріального робітниц-тва на одній тільки ділянці літерально протягом кіль-кох днів! Ось де справжнє народження героя, ось тема, гідна найвищого злету творчих потенцій пролетарської літе-ратури! Вивчити, простежити цей процес переродження вчо-рашнього дрібного власника й перетворення його на «робітни-ка соціалістичного господарства», а згодом і на пролетаря, гірника, самому взяти якнайактивнішу участь у тому про-цесі, самому докласти всіх своїх зусиль, усього свого хисту для ліквідації прориву в Донбасі, з'єднатися, злитися з основ-ною масою пролетаріату в цьому могутньому, творчому міль-йоністотному напруженні м'ясенів та воль, як учить нас, як закликає нас відозва ЦК ВКП(б)—ось де основне, головне, бойове завдання пролетарської літератури.

Ви шукаєте героя, мрієте про його народження, а хіба ви не бачили цього героя, що вже народився і зріс—хоч би на XI З'їзді КП(б)У, в особі отого колгоспника з Волочищини, що вітав З'їзд: адже вся зала відчула в ньому отого героя доби, нашої соціалістичної доби, адже увесь З'їзд, як одна лю-дина встав і захопленими оваціями (справжніми захоплени-ми й бурхливими оваціями, а не тими, про які пишуть у тра-фаретних газетних звітах) зустрів і вітав переконану, надхнен-ну заяву цього колгоспника з Волочищини, що він і мільйони йому подібних за проводом партії розорють межі жордонів, як розорали вони межі куркульських ланів.

Сюди, до цих процесів і фронтів—у колгоспи, на вугілля, на метал, на транспорт, до цих героїв повинні ми всі звернути свою увагу, свою пильність, свої сили. Про це писати й творити. Бо це не кампанія (хоч я вважаю, що вже досить відповідав вам на ваші презирливі міркування про «велику» й «малу» літературу в «кінцевому слові»), це могутній процес соціалістичного наступу, соціалістичного будівництва, пролетаризації мільйонних мас селянства, це велетенський і неминучий історичний процес, тим прекрасніший, тим радісніший для нас, що ми можемо, а значить і повинні, брати в ньому активну участь, бути в перших лавах його творців.

МИК. НОВИЦЬКИЙ

„ДВОЄДИНИЙ“

про роман Ю. Смолича «По той бік серця»

Вперше я стрів його (точніше—їх)—парубка з променистими очима та його вірного супутника—рвача, нахабу й пройду Шостопалого Кліма на ярмарку («Літературному»), в книзі 4, в березні 1929 року.

Простодушним зайцем вирушав він там «в широкий, але не безмежний світ»; їхав він до Києва, щоб у 1916 році витримати екстерном іспити при гімназії і, на чому б не стало, видряпатися з мужиків «у люди».

Солом'яний бриль і клуночок з ясністю трафарета вказували на його, багато раз оспіване літературою, походження «з народу»: а променисті очі, теляча покірність і до всього цього величезна здібність хлипати й слинити за кожної скрути,—все це здалося мені ще тоді страшенно знайомим і до краю одворотним.

Повинен покаятися. В короткому уривкові, що його було видруковано в «Л. Я.», майбутній Клим Шостопалий не розгорнувся всіма своїми властивостями, і, впізнавши його, як облупленого, я чомусь тоді склав собі упередження, що автор має намір продовжувати традицію баянів-славіїв старого времені, і, зарахувавши променисті очі та солом'яного бриля на актив своєму героєві, дати принаймні дікенсівську епопею скорбних пригод симпатичного і страшенно нещасного невдахи.

На таке підозріння провокувала і назва уривка—«Дурень» (за романтичною літтрадицією — це позитивна властивість), і хороше дівча—дочка пароплавного машиніста—що звернуло увагу на променисті очі невдахи і виловило йому бриля з води, тим самим немов би зав'язуючи вузол «нещасного кохання», або «загубленої долі».

Упередженню сприяли і деякі огріхи, припущені автором у цьому якраз розділі.

Найважливіше—(в галузі політекономії) полягає в невірному твердженні, що в районі якоїсь пристані на березі Дніпра за часів громадянської війни хліб...

«після оплати продподатків... іншов на рідкі вироби високого градуса і споживався майже тільки самими продуцентами».

Твердження вимагає істотної поправки; і самий хліб і самогон, що вироблявся з нього, оберталися на ринкові, як предмет купівлі-продажу і правила за важливий чинник збагачення саме тих, у кого було більше хліба і потужніше самогонне обладнання, тобто куркулів. Твердження ж, припущене автором, ототожнюючи продуцента і споживача, могло спричинитися до невірного висновку про безкласову ідилію на територіях виробництва самогону.

Нарешті в уривкові, що його друкувалося в «Літ. Ярм», хоч перед читачем і з'явилися обидві постаті Клима Шостопа-лого,—як дурноверха, так і арапсько-жевжицька та рвацька,—ніщо не давало натяку не тільки на ототожнення, але навіть на можливість зближення цих образів: кожен вимальовувався за зовнішніми, досить відомими в типажі ознаками—примітивізованих Манілова і Ноздрьова, і ніщо не обіцяло того фюєрверка безумовно нових, оригінальних і в основному вірних художніх узагальнень, який розгорнувся в цілому творі Ю. Смолича «По той бік серця».

Отже, з помилкових упереджень читача щодо намірів автора та образів і характерів героїв, що могли утворитися на підставі ознайомлення з уривком, можна вивести корисну пораду: переглянути нарешті критично традиційний звичай—друкувати уривки неопублікованих ще творів. Коли твір сам за побудовою фрагментарний, то це ще—туди-сюди; але тільки ущерблене уявлення про твір створюють уривки, коли цільність і закінченість є основними елементами значимості і художньої ефективності твору.

Назва роману Смолича—«По той бік серця», можлива річ, не в повній мірі спроможна виконати в даному випадкові ту

відповідальну функцію, яка лежить на наголовкові. Надто вона вишукана і туманна. Традиційне уявлення про «серце», як про джерело і штаб інтимного, емоціонального в людині, природно, одмирає; аорта або міокордит уже нині легше асоціюються з «серцем», ніж уявлення про почуття; і ще тяжчим є утворення асоціацій про пізнання класово-соціальної сутности персонажа, дивлячись «крізь серце».

Отже назва не охоплює всього змісту роману—яскравого, ідучого, майже знищувального, художньо-сатиричного показу соціальної суті соціальної ролі і місця в буйному соціалістично-будівничому бутті нашому дуже відомого, багато разів обговорюваного і все таки мало досі проаналізованого художньо,—двоєдиного Кліма Шостопаля.

Обох Климів—і мрійливого лірика, і арапа-нахабу ми багато разів бачили і в життю, і в літературі. В реалістичній подачі, можлива річ, перший з них, дурноверхий, міг би здатись не зовсім поганим типом (щось жалібне—на зразок «зайвої людини» абоцо), і в усякому разі ніяк не схожим на свого супутника. Не дурно ж на «вечорі самокритики» і комуністка Сарна цілком різно оцінювала їх: «Один із вас дурень, а другий—сукин син».

Але з певністю можна сказати, що жадного разу ніхто не спробував розглядати і дурня і сукиного сина за спільними їхніми ознаками (до того—основними) і, тим паче, ніхто не наважувався продовжити цей аналітично-синтетичний розгляд до несподіваного, але цілком закономірного наслідку—ототожнення їх, таких немов би несхожих.

Гегемонія романтичних і буржуазно-народницьких тенденцій в українській дожовтневій літературі особлива винна в ідеалізації і навіть святителізації дурноверхої іпостасі Кліма, в підфарбованні його рисами позитивности.

Оцей бож самісінький Клим визирає із усіх «нещасних», «безталанних», мрійливих зідхальників і тихтіїв української літератури, народньої пісні і її народницького окультурення. Ото він тенором, а іноді баритоном скиглить і нарікає на свою «долю» з усіх театральних конів, в аматорських і неаматорських інтерпретаціях. Ото він пише страшенно багато віршів, що на перших кроках літературних вправ завжди починаються на «Ой» і мають тільки дієслівні рими, а згодом, буває, набирають і значної формальної досконалости, але ніколи не гублячи основної прикмети—ліризму, елегізму, суму, мрійливости і взагалі—ідеалістичної потойбічности.

Ото він завжди не сам ходить, а його «доля кидає» («лиха доля»); ото він, в якій би прозодежі не виступав—учителем, лікарем, фельдшером, студентом, актором, поетом, писарем, агрономом,—страшенно багато уваги приділяє собі і своїм «переживанням», своїй боротьбі з «лихою долею» і проходить в житті, про єдине дбаючи, як би не зачепитись об його гострі різки, як би влаштуватись м'якенько за всяку ціну. Об різки він, звичайно, все таки зачіпається, бо вони об'єктивні і од нього не залежать; його штовхають і б'ють, але, сповнений собою, він ніколи не знає—за що.

Показати Кліма з корінням і насінням давно вже—час і велика потреба. Вона тім пекучіша, що Клим цей плутається й зараз обабіч нас і попід ногами. Навіть більше за це. Дуже поширений Клим отой,—і не тільки в межах українських. На його органічному стремлінні лізти вгору, тихо та лагідно, тільки про себе дбаючи, де треба згинаючись і вужем протираючись, побудовано слизьку й гнучку суспільну культуру капіталістичної системи.

Ото його чесноти—старанність, дбайливість, напосідливість, «серце та стомлені руки та до праці любов і науки» тяжкий процес випинання «в люди», чулість, сердешність, тихомирна та лагідна вдача—настирливо висувалося, як актив видвиження дрібно-буржуазних низів; а ісусисті зовнішні ознаки,—сині, блакитні, чорні, карі та інших кольорів променисті очі, зідхання, мрійливість—це застосувалося, як кисло-солодкий соус для кращого сприймання носія цих чеснот.

В прагненнях і ідеалах своїх за всі передреволюційні часи висуванець дрібної буржуазії недалеко відійшов від тих деклараций, що він робив їх майже 70 років тому у Помяловського—в «Молотове» та «Мещанском Счастье». Гасла стали тільки туманнішими і гнучкішими; конкретні вимоги одверто міщанського характеру замінилися запозиченими у молоді шестидесятих років гаслом: «вчитися і працювати», «науки й роботи». Гасло це хороше привабливою й симпатичною формою, що на ній лежить відблиск традицій революційного народництва і того змісту, який свого часу те народництво вклало в слово «працювати». А до того воно особливо придатне загальністю і невиразністю, що дозволяє в міру опортуністичної потреби модифікувати зміст слова «працювати», пристосовувати його мету і настановлення до власних смаків.

Провина буржуазної народницько-культуртрегерської, просвітянської літератури полягає в тім, що вона ніколи не

намагалася критично переглянути цей старий штамп, показати справжній об'єктивний зміст видирання «з сажа в люди» під гаслами «наука і робота», «світло», «широкі обрії» тощо.

Звичайно, буржуазній літературі це не ставиться в суб'єктивну вину: нічого іншого і сподіватися не можна було од літератури тієї класи, чиїм героєм був цей висуванець. Її власних класових чеснот носієм він був, її сподіваною дійовою силою і надією. Але для нас ця класова тенденційна ідеалізація «сина народу», що шукає світлого життя лише для себе, утворила прогалюватину. Можливо, саме ця прогалюватина відіграла деяку роль в тому наївному враженні несподіванки, з яким паразиталося робітництво на поведінку цього уже опіджаненого і обдипломленого «сина народу», коли в 1917-18 році, на заклик справді працювати з пролетаріатом, він відповів однодушним пінявим скигленням і дрібно-лютим саботажем.

Скарги на зв'язані крила орлині та лебедині, слинявість і скиглення ми брали за чисту монету і здивувалися, коли розв'язані «крила» ті замість нести свої тулуби «до світла», «до волі», «до правди» та в інші вирії ідеалістичної фразеології, чимдуж пурхнули до Петлюри і в автокефалію.

І вже потім, емпіричним шляхом, довелося намацати й переконатись, що під прекрасними словами «наука і робота», «вчитись і працювати» видвиженець дрібної буржуазії приховує дуже прозаїчний зміст: достукатись диплома, щоб мати «посаду», тепленьку, чистеньку і затишну. Не роботу, а іменно «посаду», «должність», «жалування», «кімнатки», «костюм», краватку і пристойну, статечну компанію,—«чисте життя» одним словом, біля паперу, а не біля кізків чи ковадла.

І от цього якраз Кліма, роздягнутого од прикрас ідеалізації, але з демонстрацією всіх атрибутів ідеалістичної бутафорії, прошнурувавши їх тут же, як речові докази у слідчого, в гостро сатиричному аспекті кристалічно конденсованим подає роман Смолича.

Проте, цей показ, новий в українській літературі, не є новим в літературі світовій. «Bel-amі» Мопасана, «Нума Руместан» Альфонса Доде і деякі інші твори явили в свій час блискучі, світового значіння, зразки такої демонстрації намоделі соціально-історичної і політичної постаті з її бутафорією, в дії.

Але безумовно нове в Смоличевому Клімі це художня концепція тотожності цього Кліма з немов би іншим

Климом, що ми його теж не раз бачили, але вважали зовсім за іншого.

На перший погляд вони, безумовно, і є різні. Коли Клим дурноверхий—довготелесий астенік, блаженно-юродивий, найвний, променистоокий, ідеаліст, лірик, невдаха і плаксун,— то другий Клим—низький, ширококостий, товстов'язий, меткий, хитрий, на кожному місці вузький практик, хижачок, одважний нахабний пролаза, що не губиться ні в яких обставинах, що його в ступі не втовчеш і що ніколи не плаче, хіба іноді по потребі, за обміркованим пляном.

Та як же вони не різні, коли й «кар'єри» їхні, переплітаючись однією стежкою, в деталях немов би не тільки цілком одмінні, ба навіть протилежні?

Ось кар'єра Кліма найвного.

Поставивши собі за мету вийти в люди, він у себе, в Занудинцях чи то в Бережанах, мріє про фельдшерську школу, сидить над книжками, готується і їде в Київ, щоб знайти там гімназію і витримати іспита екстерном.

На пароплаві його—гевалуватого, найвного, затурканого,—затримують як зайця, арештують, як дезертира, і, привізши до Києва, садовлять у тюрму. У тюрмі він продовжує вчитись, цупко, як маніяк, тримаючись, за клуночок з книжками.

Революція звільняє його. Він зразу ж, не озираючись на боки, кидається шукати гімназію. Знаходить, блискуче витримує іспит, учиться на лікаря. Революція йде своїм собі чином, а він—студент, разом з іншими, наприклад, з Галькою Загнибодою та Макаром Твердохлібом, що теж вибиваються через освіту в люди. Стає скрутно з їжею, і Клим їде на буфері «спекулянчити». Червона «заграділовка» арештовує його, одбирає мішки, а самого Кліма посиляють носити набой до гармат. Червоні партизани розбиті. Клим разом з комуністкою Сарною попадають у полон до денікінців, Сарна тікає, а Клим за вмовою другого Кліма—офіцера, залишається в лавах «доблесної добровільної» армії. Хотів дезертувати, не пощастило, Клим другий затримав. Напад петлюровців... денікінців розбито, і Клим—у петлюрівців за лікпома. Тут же він займається нарешті і «політосвітою», вивчає Аркаса і Каченка. Потім Клим, як і слід, чи то через Кам'янець, чи іншим етапом—інтернований. Чистить нужники, копає картоплю і зміцнює польську державність. Потім Клим—емігрант. Захоплюється в кафе княгиною Йолантою—що справді є звичайна собі шлюха. Співчуває всім серцем рядовим «козакам»

емігрантського підвалу, але горнеться до старшини, і взагалі до чистої публіки, систематично дістаючи раз за разом належні ляпаси. Потім—амнестія (—йому зокрема—за протекцією Сарни, інших—загальна) і нарешті, радянське місто, певніше—кафе і бульвар в радянському місті. Потім у автора є ще і загибель обох Климів. Але цього на рахунок зараз не братимемо, бо не маємо підстав вірити в справжність його смерті.

А ось кар'єра другого Кліма—сукиного сина. На пароплаві він—дезертир. У Києві, скористувавшись гевалуватістю і неповоротністю Кліма дурноверного, видає себе за нього—за екстерна, що їде тримати іспита, і його звільняють з-під арешту. Потім він—дрібний бандит. Це він у глухому провулку б'є пляшкою по голові студента Кліма дурноверного і одбирає в нього гроші. Він же, будучи в гостях, зівалтував Гальку і вкрав у Кліма студентські документи.

Далі Клим—офіцер, комендант підвалів денікінської контррозвідки. Потім—завгосп петлюрівського червоного хреста. Це він наказав роздягати сипнотифозних мерців і продав їхнє барахло на папірню. Далі так само—Кам'янець, чи якийсь інший перевальний пункт, очистка нужників і зміцнення польської державности, а в еміграції—здебільшого комерційна й політична діяльність, європейська культура і шляпа «шерри-бренди». Між іншам.—він саме—хазяїн того кафепритону, де дурноверхий Клим закохався в «княгиню». Потім—амнестія, радянське місто; через п'ять років—таверна «Зустріч Друзів», і та ж сама смерть од зльоту Сарни, що—ми знову таки повторюємо,—вважаємо сподіванку на ту смерть передчасною і занадто оптимістичною.

Отже, «кар'єри» не однакові.

Дурноверхому кожна притичина—боком, сукиному синові—немов вода з гуски. Першого скрізь б'ють, а другий сам б'є, або, принаймні, смикає. У першого все з рук валиться, другому—ніщо його рук не минає.

Але шлях один, тільки стежки Клімів на ньому переплутуються. Схематично, переплутанина цих стежок іде немов би отак:

А коли придивитися до концепції, так в цю схему треба внести малесеньке доповнення. А саме:

Це—одна плутана стежка.

Спробуємо за даними автора проробити нескладну математичну перевірку: винесемо за дужки спільні елементи «обох» Климів.

Обидва вони—з Бережан чи то з Занудинець, од сажка і свиней. Обидва вони (і це основне) ні в якому разі ні під яким видом не хочуть залишатися біля свиней. Зміст життя, мета його, підсвідома, уперта, органічна, як зростання трави—вибитись у люди. На чому б не стало, поміж боками, по-під ногами, по спинах, залишивши біля свиней усіх,—але самому видертися. Вибиваються немов по-різному. Але основи різності тільки в темпераменті, а не в соціальному корінні. Один, як мономан, як сновида, лізе «в люди» через книжки й науку—другий хапає те, що під руку трапляється, з хуткістю ящерики пристосовуючи свої комбінації до умов і обставин. Обидва дивляться тільки «вгору», штовхаючи, або не помічаючи того, що не несе користи, що не блищить «вищим» світом.

Може невинні променисті очі введуть вас у облуду, і ви не побачити цієї прикмети у дурноверхого ідеаліста?

А отже, не добачив він Сарни, що подала йому бриля з води та трое яблук у бриль поклала, бо з щирою хамською побожністю дивився на блискучу сестру-жалібницю в генеральському авто—майбутню Йоланту. А вклонився тій же Сарні «чолом до матері сирій землі» (вивчившись стилю у Кашченка) аж на 253 сторінці, де Сарна була вже членом керівничої партії.

Знову таки, про амністію довідавшись, не дочекався ж він одурених петлюрівщиною сіряків у смердючій буцегарні, щоб їм про неї сповістили, а чимдуж кинувся на верхній поверх, де жили «пани-отамани»—українське видання «господ офіцерів».

Нехай не вводять читача в облуду променисті ідеалістичні очі і щодо ділової практичності Кліма. Погляньте бо, як він веде спекулянтські справи з випадковим супутником-піддідком на буферах,—ніскільки не гірше, ніж це зробила б і друга—жевжикувата іпостась його.

А поводження у денікінців, у петлюрівців, в концтаборі, в еміграції, пристосування до різних влад і суспільних обставин? Різниця—тільки в ступені активності. Обоє їх «носять» і «кидає». Тільки жевжикувата іностає, пристосовуючись, митикує, виявляє примітив дрібної рухливості, метушливості, викручування, а дурноверха пристосовується пасивно, гевалує.

Ось документи пристосувальних здібностей Кліма-сукиного сина—його політичні декларації.

— Катюги! Я завжди був запеклим ворогом старого режиму, коли ми робили переворот, а власноручно зарізав десять жандармів... (стор. 56).

— Ви всі сиділи тут, в тилу, а ми триста років проливали за вас кров на фронті... (ст. 57).

— Між офіцерів така поведенція—звичайна річ. Шляхетність, вихованість, найширша гостинність, готовість офірувати для друга чисто всім—така поведенція справжніх офіцерів...—За непереможну, хоробу, всеросійську добровольчу армію! За її командира, його превосходительство генерал-лейтенанта Денікіна. Ура!.. І верховного правителя всєї Русі... великого адмірала Колчака. Ура! (стор. 97).

— Я, власно кажучи, українець, і ніколи не мав нічого проти самовизначення української національності. Навіть навпаки. Дай мені ножичок... (Зрізавши погони):—Двісті років Москва гнітила наш многострадальний народ і забивала наш національний дух. Нас трабляницьки визискувалося і примушувало робити на зиск качанам. Але годі—минулося: ще не вмерла Україна та ми—її діти (ст. 116).

— За вітчизну можна і (Шостиналий підніс пальця вгору)—і треба страждати! (ст. 144).

— Рідна справа накладає на нас великі обов'язки...

— Єсть така моя рідна країна—Україна... Хоровий спів у нас могутньо розвинений. Ви не чули—радянський союз починає одкривати експорти? Отже, ми гадаємо закупити на Україні вагонів десять диригентських паличок і транспортувати їх до Італії. (ст. 175).

— Я—старшина української національної армії, на мене чекає визвольна боротьба... Ти подумав, зраднику, що ти мені пропонуєш? Га? (ст. 187).

— Я завжди співчував ділу робітничої класи та незможного селянства і справі соціалізму. Моє революційне минуле... Думка повернути на батьківщину і допомогти комунізму, якому так бракує ширих, твердих і вправних рук, давно вже зародилася в моїй голові. (ст. 198).

— Це спадок дрібновласницької природи селянства. Марксизм правий... Марксизм вчить використовувати все в інтересах соціальної перебудови села,—не вгавав Шестиналий, козиряючи своїм знанням політпрамоти і умінням звульгаризувати кожен річ.

— І нарешті—пропоную вшанувати присутність дорогої товаришки Сарни вставанням!

Це вже, щоправда, зовсім вульгарно. Проте... і цими примітивними засобами Клим зможе іноді туману напустити.

Клим дурноверхий так само щиро служив усім владам, але здебільшого—мовчки, здивовано і нерозуміло вип'явши благосно-променисті очі. Деклярувати різні програми йому ні на що, бо в нього на всі випадки і для всіх влад—одна декларація, органічно щира:

— Я не хочу пасти свині. Я хочу вчитися. Я хочу вийти на чоловіка. (ст. 22, 35... 113, 124, 128 та багато інших).

Для цього він іде спекулювати.

З цього погляду він, органічний пацифіст і боягуз, сприймає тиф і трупи війни, як позитивне явище: коли вистачає трупів, легше зачоти здавати з анатомії.

Із-за цього він лишається і вістовим у денікінській контррозвідці. Бо справді ж:

— Хочеш, щоб скоріше з одним покінчити і на доктора вчитись?

— Хочу. Так ставай до війська і воюй.—На гвинтівку. Клим прийняв гвинтівку і мовчки нахилився до патрон-тапу.

Навіть змагаючись проти мобілізації носити набой, він белькоче: «Я студент, і хочу вчитися».

Ляйтмотив обох іпостасей на всьому протязі їхнього життя один:

«Я не хочу пасти свиней. Хочу—в люди».

Тільки Клим дурноверхий—і де я шкурництва, а Клим—рвач—його дія.

А ідея і дія, як собі хочете, нарізно не живуть.

Отже, коли винесемо за дужки спільні прикмети—соціального походження, соціального поводження, соціальної функції і соціальної ролі,—то в дужках залишаться тільки зовнішні ознаки біологічної різниці,—той довгий, а той низький і широкий, той флегматик, а той сангвінік—елементи випадкові, не визначальні,—власне біологічні половинки, що одна одну доповнюють і підтримують.

Але й ці біологічні «половинки»—ознаки органічної вдачі—теж одного соціально-класового походження, як це не здається парадоксальним.

Цілком закономірна, соціально-обґрунтована різновидість обох іпостасей Кліма.

Що він слабкий, хлипкий, ідеаліст, плаксун,—це неодмінні ознаки, що визначаються міжумочним станом дрібної буржуазії, її економічною слабизною, розрізненістю, індивідуалістичністю, парманентною потребою пристосовуватись, щоб не наштотхнутись і не зазнати поразки. Непротивленські, пасивістські ознаки—це засіб боротьби за існування, певніше—засіб пристосовування в тій міязматичній гробацькій ковбані, яку ставить собою світ дрібної власности і ідеалів шкурного добробуту. А що він—разом дрібно-хитренький рвач, хижачок, пройда і моталига—так це теж засіб боротьби за шкуру, вироблений тим же середовищем, стимульований його величезного численністю, викуваний власницьким принципом перманентної боротьби всіх проти одного, одного проти всіх.

Отже, художня концепція роману—тотожність непротивленської і рвацької іпостасей видвиження дрібної буржуазії,—дурня і сукиного сина,—нова, оригінальна, дотепна і блискуче вірна в своїй констатаційні частині.

Проте, коли справа доходить до прогнози, перспектив і висновків, тут глибокозорий інтерпретатор Кліма припускає дуже істотну помилку, що послідовно проходить через увесь твір. Помилку цю читач мусить сам усвідомити, і тоді авторові висновки він зможе замінити своїми.

Коріння помилки мабуть криється чи не в самій позиції автора. Не випадок, що першу частину роману, де автор знайомить читача з своїм двоєдиним героєм, названо:

«Син мов ї матері».

Не випадково автор сам являється в творі, супроводжуючи своїх героїв, то як завідатель м о р г а в петлюрівському Червоному Хресті, де один Клім був лікпомом, а другий завгоспом, то як аналітик і коментатор плутаної і не завжди щирої та добросумлінної їхньої самокритики. Ці з'явлення автора на допомогу героям—глибший символ ніж тільки визначення ролі письменника, як трупаля, як майстра, що «збирає живих людей, і робить з них мертвяків». Це не тільки потвердження завдань пролетарського письменства, що повинно

«збирати своїх ворогів, живих людей чи живі явища і рубати їм голови».

Визнаючи матір героїв своїх за свою, підкреслюючи, що стежка героїв перехрещувалася з його стежкою, художник визначає свою позицію, як позицію самокритики, а разом доводить і право своє на незаперечливу компетентність в аналізі

прихованих властивостей Климів і за свою їдку, знищувальну огиду та зненависть до них.

І от, одштовхуючись як од трампліна, од цієї позиції, скинувши ветхого Адама дрібновласницького світогляду, топчучи це лахміття і з огидою розглядаючи оголений тулуб, автор пускається дуже характеристично саме для цієї позиції інтелігентсько-лівацької помилки.

Центр помилки — в образі Сарни і в показі її відношення до Кліма дурноверхого,—до ідеалістичної походженням «з народу», інтелігенції.

Що самий образ Сарни надто обожений, іконописний, англоподібний,—це ще нічого. Сарну ми не маємо права розглядати, як реалістичний тип. Коли вже вона стоїть у центрі героїки громадянської війни, веде перед і провід в соціалістичному будівництві і нарешті символістично здіймається

— все вище й вище в апогей цього будівництва, як його «пілот»,—то це ж усе винесені за дужки елементи, коли не вождя робітничої кляси—комуністичної партії, то, принаймні, робітничої кляси в цілому з керівництвом партії. (Тлумачення, що Сарна це «сучасна молодь» прийняти ніяк не можна: в кожній давній «сучасності» молодь усяка буває. Не віком опреділюється образ!) Але ці ознаки Сарни накладають велику відповідальність — особливо в справах поводження з Клімами; політика бо і тактика по відношенню до них—це ділянка проблеми комуністичного керівництва попутниками, втягування в соціалістичне будівництво непролетарських шарів.

І от тут зовсім незрозуміло—чому Сарна так уболіває виключно за Клімом дурноверхим—за млявою, безхребетною, перекотипільною дрібно-буржуазною інтелігенцією?

Вона не вважає на те, що Клим випадково попався носити набої до червоних гармат та потрапив на один мотузок з нею, хоч вона й не могла не бачити цієї випадковості і її закономірності; Сарна не вважає на те, що Клим—зрадник, що він залишився служити в денікінській контррозвідці, що він опинився в петлюрівцях, в емігрантах, з шинку, що він взагалі—слизняк, глистюк і здатен тільки на угноєння.

Вона часом і вірно оцінює його, жалкує (навіть надто «ліво»), що в свій час не розстріляла його,—але все ж піклується за нього, пише йому листи за кордон, навіть з «П.С.» і «П.П.С.»; визнає з еміграції, влаштовує на завод, звідки він іде на громадську роботу і стає «культактивістом». Це він був активістом по всіх лінях, виступив помилкою проти всякої

війни, в тім числі і класової, і так само помилкою добився найвищих показників у своїй роботі, як голова антиалькогольної комісії і як зав. райспиртотресту. За глистюка і нездару надзвичайно багато піклується Сарна. І поруч цього жадного разу, абсолютно нічим не виявляє Сарна будь-якого інтересу до трудової селянської маси, до тієї широчезної маси, що з її середовища і по її спинах вилазять Клими робити свою кар'єру в щілинах власницької системи. Такий напрямок і розподіл Сарниної уваги ніяк не відповідає дійсності. Не Климими бо цікавиться справжня «Сарна», не за них турбується, а веде з собою в соціалістичному будівництві величезні маси бідняцько-середняцького селянства, перетворюючи його на соціалістично-будівничу силу, разом з ним знищуючи той ґрунт власницької системи і культури, що породжує і висуває Климів. І це—єдиний засіб знищити Кліма.

Селянства, проте, зовсім немає ні в дії роману, ні в полі уваги Сарни. В особі матері Климової окрема цятка з нього з'являється тільки раз, щоб... найнятися у наймички до Кліма. Та ще невизначними тінями з'являється воно у спогадах «дітей моєї матері»—двоєдиного Кліма, Гальки Загнибиди, Макара Твердохліба та інших, що збираються для підсумкової самокритики в таверні «Зустріч друзів». Але й тут аморфною класово нерозподіленою масою вимальовується воно. В одно кубло переплітаючись і між собою, і з Климими, Галькою та Макаром. У Макара Твердохліба «батько—незаможник, дядько—середняк, тітка—собачої віри куркулиха», у Гальки Загнибиди «батько середняк, тітка—незаможниця, а куркулем—дядько»...

Іронічний, пародійно-анкетний характер цього розташування родичів характеризує, щоправда, лише авторів його,—Макара і Гальку. Не дурно ж вони... разом з Климом училися!

(До речі: саме тому не віриться, щоб саме цей Макар, що вчився в гімназії до революції, був на всіх фронтах за Жовтень, переступивши тільки через петлюрівщину. В невеликому проценті це—так, але в масі то був не цей Макар, а зовсім інший—безпосередньо од рала і і ковадла).

Так от, для роману таких невизначних селянських тіней надто мало. А де ж ті дані, що на їхній підставі бісової віри куркулі зараз коцюбляться, як на вогні, під хвилию колективізації, що нею натискують на них бідняки з середняками, вибиваючи ґрунт з-під ніг їхніх, ліквідуючи їх, як класу?

І Сарна, і куркулячі видвиженці, і автор не добачають бідняцько-середняцької маси, як послідовно спільницької з про-

детаріятот сили, не усвідомлюють діалектики розвитку і диференціації селянства, залишивши його десь в глибині сцени, під наліпленою налічкою аморфного «селянства взагалі»; його роля немов би обмежується ролею виховної грядки Климів і Макарів та Гальок, що вступили до гімназії та університету ще до 1916 року, і що вони подані в романі під критичним скальпелем.

От у цій то важливій прогалині,—що ув'язується і з підкресленими сумнівної якості історичними інтерпретаціями Макара, і з більмом у Гальки на лівому оці, лілвідованим ільки в 1923 р., і з згаданою вище концепцією єдності виробника самогону і споживача його,—коріниться і помилкове на нашу думку, хоч і захоплююче-ефектне, символістичне завершення долі двоєдиного Кліма.

Здіймаючись у височінь з аеродрому, Сарна вісью аеропляна мимохіть зачіпає Кліма по-лобу, і обидва Кліма щезли, як не було. Залишилася тільки європейська шляпа, пом'ята вісью, та—

...Тільки легенька пара,—така собі хмарка випаровань—знімалася з землі, не знаючи від чого; чи камінь паром дихав після холодної ночі, чи випаровувався кінецький послид.

Повносилим, міцним, хорошим настроєм задоволеної огиди, перемоги над вичищеною нечистю захоплює кінець роману, коли автор «згадавши свою давню професію, зібрав останки Кліма Шостопаляго—шляпу й пару—повну шляпу пари» і кликнув таксомотора, виконуючи свої санітарні обов'язки:

— В морі!

Прекрасна мета. Корисна річ—санітарія, і сатира—дбайливий функціонер її.

Але... спокій товариші. Не запаморочуватись од успіхів, надто легких!

Коли б Сарна, попаянсьавшись з Климом і розчарувавшись в ньому, здійнялась у височінь сама, то даремна була б сподіванка знищити Кліма. Сажі дрібно-власницької індивідуалістичної культури постачили б силу силенну нових і нових Климів!

Тільки тоді реальністю стане це переможне «В морі»,—тільки тоді од Кліма лишиться шляпа та пара, коли разом з Сарною в височінь здійметься над*світовими обріями широчезна маса колективістичного соціалістичного села, коли там на ланах не буде індивідуальних сажів, і куркулячої власницької психіки та культури саяжа, що породжує Климів.

Оце істотна поправка щодо кінця Климового, і її повинен зробити читач, оддавши належне художникові за блискучий показ Клима і розшифровку його двоєдиної суті.

В книжці є ще окремі моменти, що на них іншим разом варто було б спинитися, як на спірних. Це, переважно, місця, де зачіпаються патентовані стандарти української історії. Це речі, що їх би треба, як пишуть аптекарі, «перед ужиттям взбалтувати».

Вартий перевірки хоча б такий штамп, як, буцим то,— «Макарів Твердохлібів власний припрадід тей Твердохліб Макар преславний запоромець»...

Що запорожці були предками кубанських станичних козаків або добруджанських чи банатських рибалок—це вірно. Що був колись запорожець Родзянко, запорожець Малама, запорожець Бразоль, це доводиться дворянськими грамотами сучасних Бразолів і Родзянок. Є певно і рядові нащадки запорожців по Україні де-не-де. Але, щоб запорожці були предками всього рядового селянства—це наївний міт, ідеологічна спадщина козацько-дворянської історіографії Кащенкоів. Дотримуючись його, ми мусили б припустити, що двісті років тому жили самі запорожці і зовсім не було посполітих гречкосіїв, або—що в гречкосіїв дітей не було, а діти бували тільки в запорожців. Цю націоналістично-історіографічну мітотворчість, це лакейське прагнення впертись обов'язково в «лиларські» нащадки, треба перетрусити, як старе барахло і викинути назавжди. Про це згадуємо тому, що цю трухлятину натрапляємо в творах багатьох наших письменників повинні.

Проте—це дрібниці, рівняючи до масштабу твору, що в основі,—беручи до корективу зазначені вище заперечення щодо висновків,—є безумовно крупне, яскраве і корисне явище нашого літературного сьогодення.

Питання форми нас цікавить виключно з боку її практичної доцільності, з боку того, в якій мірі вона обумовлює яскравість подачі, силу вражіння, ефект впливу і перекональності вкладеного в неї матеріалу.

Позитивним показником з цього боку, в даному разі, є те, що твір читається з напруженим захопленням, і у читача в процесі читання не виникають питання про форму.

Гнучко і влучно пов'язані в побудові елементи гострої сюжетності і пародії на психологізм, прийоми реалістичного

письма і широкого символістичного узагальнення—дають «отрібну стрункість, стислість і насиченість».

Тонка і влучна іронія; їдучий, головним чином, через пародизацію поданих—критичний перегляд заялжених буржуазно-пародницьких штампів, затертих п'ятаків і стандартних уявлень, що давно вже по суті своїй вийшли в тираж,—просякають виклад у такій же мірі, як і зміст, даючи струнке ціле.

Та ось приклад такої «перевірки».

Шаблонне уявлення, що на бійку і лемент збігаються люди:
Але от у Смолича читаєш:

«...Клим не вгавав. Його лемент сполохав усю вулицю, і рідкі перехожі поспішали нишком зникнути за найближчим рогом.»

І мусиш пригадати, що в смиреномудрому середовищі Климових предків та родичів насправді буває саме так, і ніяк інакше, що традиція «пронеси господи», «моя хата з краю» та «ще в свідки попадеш» є органічним елементом шкурницької обивательщини. У кого мало своїх спостережень з цієї галузі, нехай зайде у перший-ліпший район міліції і переведе опит досвідчених людей.

Ця критична перевірка—подається пародією, гротеском експресіоністським випинанням рис і явищ малопомітних або затертих і забутих.

До висновку. Чи є цей твір плюсом, вкладкою в нашу за пролетарським, соціалістично-будівничим цілеспрямованням, літературу? Безумовно, і саме в частині критичного показу багатогранного і багатоголового Кліма. Нам дуже добре треба його знати, бо, нікчемний у нас, він є чинником, крупним численністю своєю; і в рухові нашому він настирливо на ногах в'язне.

Але у висновках—поправку. «Реквієм» Климові, на жаль, передчасний. Єдиний засіб проти нього—переорати ґрунт. Як саме? Отак, як ми це й робимо.

ВАРВАРА ЧЕРЕДНИЧЕНКО.

СТАН СУЧАСНОЇ ОСЕТИНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ПІВДЕННО-ПІВНІЧНИЙ ОСЕТИНСЬКИЙ З'ЇЗД ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Найвища частина Кавказького хребта роз'єднала невеличку, ледве 300-тисячну Осетію на Північну Автономну Область

з містом Владікавказом, що входить до РСФРР, і Павденну, з містом Цхинвалом, ЗСФРР.

Революція застала Північ осетинську з 5.000 чол. кадрового офіцерства, міцними фаміліями алдарів (осет. дідичів), досить численною ліберальною, а то й революційною інтелігенцією й своїми кадрами безземельного пролетаріату на срібно-цинкових рудних заводів в Алагірській ущелині. Владікавказ—резиденція царських полків—ішов за ідеологічним провідом міщансько-урядницько-провінційального офіцерства. Яскравим доказом цього є той обурливий факт, що осетинського народного поета революціонера Коста Хетагати поховали у Владікавказі 29 березня 1906 року між трьома могилами генералів. Така шана поетові, що його поліція переслідувала все життя й довела до тяжкої психічної хвороби, ще молодим (нар. 23 жовтня 1863 року) вбила тою хворобою й злиднями.

Південь осетинський має більш, ніж вдвоє менше число населення, серед нього привілейованих клас не було зовсім, або вони віддавна обгрузилися. Тут були численні куркульські фамілії, що розводили високо в горах скот, і малоземельне селянство долини, що перебувало до Революції майже в кріпачкій залежності від грузинської шляхти.

Осетинська «інтелігенція» Півдня до революції була незначна, це здебільша попи й учителі русифікаторських шкіл у самій Осетії чи в Тифлісі та діти крамарів і попів, що покінчали вищі та середні російські школи.

Драмою Півдня до сьогодні є те, що найкращі, найенергійніші сили з наймитсько-бідняцьких шарів селянства йдуть за межі батьківщини—до пролетарських центрів Грузії, Азербайджану й т. інш.

Цим можна пояснити, що й на XIV році Жовтневої революції Цхинвал має головні й, мовити б, провідні кадри культурного будівництва в незмінних особах тієї інтелігенції, що її застав тут лютий 1917 року, лише скинено мундири та рясні й принесено каяття за коротке перебування в партії есерів.

Слід взяти на увагу й те, що м. Цхинвал і вся Південна Осетія своїм бездоріжжям, та крім того грубим національним антагонізмом відрізані культурно від радянського Тифлісу й від радянського Баку, а в цих пролетарських центрах осетинський пролетаріат становить кільканадцять тисяч. Відсутність культурного зв'язку з пролетарськими центрами позбавляє Цхинвал конче потрібного пролетарського контролю.

У Цхинвалі є тартак, фабрика гнутих меблів та цегельня; нині в області розпочато здобування нерудних копалин —

мармуру, туфу—й працюють над перевальним шосе з п'ятикілометровим тунелем—ці виробничі заклади мають кустарний характер або обслуговуються плинною силою чорноробів. Авангардом пролетаріату в Цхинвалі є кілька десятків робітників друкарні.

В Цхинвалі видається газета: «Хурзарін» («Схід сонця») з 1924 р., а з 1930 року вона виходить двічі на тиждень; комсомольська газета «Мах фелтер» («Наша молодь») з січня 1930 року виходить щодва тижні.

У 1927 році почав виходити двомісячник «Фідіцаг» («Оголосець»), що з 1930 року реорганізувався в щомісячник на 5 аркушів, він є й досі єдиний літературний журнал обох Осетій. Першим фактичним редактором газета і журналу й дотепер є Олександр Тібілов (Тібілті): «людина з великим літературним смаком, один із кращих діячів Осетії»,—як написав про нього С. Кулаєв у своїй статті «Современная художественная литература Осетии»¹.

Крім Ол. Тібілті та Союзрико Кулайті² Південна Осетія, до сьогодні не дала жадного поета, прозаїка чи критика.

Південно-Осетинська література ще мала кількох випадкових гастролерів, якщо можна так висловитися. Наприклад, Василь Дзасохті (з 1925 р.), Лоді Газіті (з 1925 р.), Олекс. Дздатіаті (дав лише єдине талантовите оповідання), П. Санакоті (1927 р.), Цупук Кусчитаг і інші дали за всі роки по 2—3 прекрасних оповідання, що десь загубилися на сторінках газет та журналів, не видані окремими книжками, їхні автори ставляться до цих своїх «літературних гріхів» ніяково: усної критики наслухалися вони надто багато, а критичної розвідки не дочекалися. З прозаїків Півдня пощастило одному Созрико Кулайті, що має книгу оповідань під назвою «Тауретте» («Легенди»).

Ще тяжче поетам: Південна Осетія до 1930 року мала лише одного тубільця, студента педтехнікуму Харитона Пліті, що дебютував наприкінці 1928 року двома поезіями в журналі. Він видрукував більш ніж десяток поезій національно-романтичного гатунку переважно, за що його «словесно» б'ють комсомольці, а друкованої критики своєї продукції він ще не має.

Такі умови й резерви для пролетарської літератури на Півдні Осетії. І все ж треба відзначити, що Цхинвал хоч і «спожив-

¹ Була видрукована в журналі «На рубеже востока» кн. 1 за 1930 р.—Тифліс.

² Зберігаю осетинські прізвища, як осетинці пошуть та вимовляють.

ває» переважно літературну продукцію північан, проте в своїй видавничій діяльності далеко поступовіший за Владікавказ: він видрукував окремі книжки оповіданнів Созрико Кулайти та Арсена Коцойті, поезій Коста Хетагата і недавно книжку поезій молодого сучасного поета Коста Фарніона.

Владікавказ щодо видання художньої літератури своїми «темпами» побив рекорд у всім СРСР. Він видав у 1922 році збірника «Малусег» («Проліски»), в 1925 році першого збірника «Зіу» («Гуртова Праця») і в 1927 році другого збірника «Зігу» та й по всьому. У Владікавказі осетинська друкарня має машини, цинкографію й досвідчених робітників, а в Цхинвалі до 1929 року друкували вручну. Що ж виходить на Півночі? З 1930 року щоденна (а до того на тиждень двічі й тричі) газета «Растдзінад» («Правда») та комсомольська газета «Молодий Більшовик», а поточна художня продукція живилася літсторінками та додатками в 8 сторінок газетної чвертки «Разме» («Вперед»). Усі північани друкувалися в південному журналі.

Ще слабше з критикою: марксистської, ідеологічно-витриманої осетинською мовою не видруковано жадної статті. Вивчаючи літературу, я звернулася в Цхинвалі до Ол. Тібіліті єдиного майже репрезентанта в критичному розділі «Фідіага», але він щиро признався, що на марксиста не претендує, а його статті розміром й злободенністю більше газетного характеру, отже він їх ні окремою книжкою не хоче видавати, ні українською мовою перекладати не радить. Щодо цього північани сильніші: там є кілька членів партії, що працюють у навчальних закладах викладачами історії й критики осетинської літератури...

Проте, зорганізувалася «Осетинська асоціація пролетлітератури» раніше в Цхинвалі, й тут, деякою мірою, є заслуга ВУСПП. На Вуспівському з'їзді в травні 1929 року на доповідь представника ЗАПП товариша Б. Буачідзе було подано президії з'їзду для доповідача кілька запитань про надменшості Грузії в літературній продукції ЗАПП і дещо інформовано про Південну Осетію.

З того часу починається зацікавленість Тифлісу тим, що робиться в осетинській літературі, і в листопаді 1929 р. С. Кулайті на пленумі ЗАПП робив свою доповідь.

Відтоді й почала існувати осетинська літорганізація, що розпочала працю з робітниками друкарні та сількорами.

1930 рік вніс значне утравлення у видавничу діяльність Цхинву та Владікаказу і повстала гостра потреба єдиного

видавничого пляну для обох автономних областей та ясного більшовицького підходу до літературної спадщини Осетії, що її немає в продажу й по бібліотеках, а перевидавати твори своїх клясиків без марксистсько-критичної аналізи не наважувалися, так само як і твори «сучасників», здебільша хорих, як не на народництво, так на національну романтику.

Більшовицька організація літератури стала бойовим завданням нашого сьогодні: з'їзд письменницького авангарду Осетії,—став гострою потребою. Завданням з'їзду було не тільки загострити увагу радянської суспільности на ганебному прориві літературного фронту Осетії, але й організувати ударні загони пролетарських сил літератури, щоб цей прорив зліквідувати до кінця п'ятирічки.

Чимало було дипломатичного глузування з «пролетарських» письменників і різних дрібних перешкод. Проте, кінець-кінцем після довгого відкладання з'їзд зібрався. Владикавказ дав 20 делегатів. З Тифлісу прибули Б. Буачідзе, Г. Татулов, А. Сулов. Цхинвал дав 60 делегатів, що з них переважна більшість почала друкуватися в 1930 році.

До президії обрали Сармата Косираті, Бориса Альбораті, Георгія Цаголова, Камболата Салбіті—від Півночі, т. А. Сулова—від Тифлісу та Олександра Тібіліті, Созрико Кулайті, Алімбака, Аліті, Казбека Корайті і Варвару Чередниченко—від Півдня.

З'їзд тривав з 10 до 14 жовтня 1930 року.

Програма праці була в таких доповідях: 1. Б. Буачідзе і Г. Татулов:—Пролетарське-літературний рух Закавказзя. 2. С. Кулайті—Шлях пролетарської літератури Осетії. 3. С. Косираті—Вартість нашої літературної спадщини. 4. Альбораті—театр та інші мистецькі форми Осетії. 5. Чермен Беджіаті—Організація пролетарської літератури.

Південна організація дещо чула вже про літературну дискусію в ВОАПІ: у серпні Коста Фарніон, приїхавши з Москви робив про це доповідь на загальних зборах.

За тиждень до з'їзду в Цхинвал приїздив Б. Буачідзе, на літературному активі зробив доповідь, і організація з ним цілком погодилася.

Північна організація приїхала на з'їзд із попутниками, себто взяла свій літературний актив з метою вже на самім з'їзді себе оформити.

На доповіді Б. Буачідзе й Татулова виступало чимало промовців, що виявили свою майже цілковиту неіноформованість щодо літературних течій і дискусій у ВОАПП. Промовці закидали обом доповідачам централізм, не увагу до осетинської літератури тощо. Взагалі ж осетинські письменники гостро відчували й усвідомили, що своєю літературною продукцією не доросли до активної участі в цій дискусії.

Ухвалюючи резолюцію, з'їзд приєднався до поглядів, що їх висловив т. Буачідзе.

В резолюції на доповідь С. Кулайті, з'їзд констатував, що пролетарська частина в осетинській літературі дуже незначна; жадного керівництва від літературно-пролетарських організацій Закавказзя й Москви Осетія не має і не мала; на літературний фронт досі не звертали уваги ні партійні ні професійні організації, а тому маємо великий прорив, що його зможемо ліквідувати тільки більшовизацією літератури в тісному контакті з напостовством, включивши себе ударним порядком у досвід і практику проведення п'ятирічки авангардом пролетаріату по радянських країнах.

Доповідь С. Касираті трактувала не лише про спадщину, але зачепила і сучасну продукцію, давши марксистську оцінку всього літературного надбання Осетії до дня з'їзду. Доповідь викликала жваві дебати; говорилося про видання класиків, про організацію літературознавчої праці, про те, над чим повинні працювати пролетарські поети, прозаїки й критики, щоб до кінця п'ятирічки ліквідувати прорив літературного фронту Радянської Осетії. В резолюції на цю доповідь є пункт про організацію у Владикавказі «Будинка літератури ім. Коста Хетагати», де має скупитися вся літературознавча робота.

Доповідь професора Б. Алборті також констатувала великий прорив на фронті театрального й інших мистецтв: в обох автономних областях немає жадного театру, немає драматичних акторів, немає хорів, оркестр, на низькому рівні стоїть справа образотворчого мистецтва, мало зроблено в справі збирання народної музики й творчості. Північ має Гізельдон, що вдвоє перевищує силу Загесу, має рудні й заводи, має воле-летні-колгоспи, але адати ще панують у мистецькій ідеології, це, наприклад, пісні, мелодії, народні оповідання, бракує тут

радянських засобів, щоб відірвати осетинський пролетаріат і селянство від старої ідеології так само міцно, як перероблено економіку.

Осетинська творча продукція відстає, бракує керівників, організаторів, бракує уваги й допомоги. Доповідач ілюстрував свою доповідь фотографіями з малюнків малярів, що про їхню творчість самі осетини півдня не знали, розповідав про злидні й важкі умови роботи радянських митців Осетії. Резолюції ухвалюються з'їздом одноголосно: вирішено висвітлювати ці питання в пресі й подбати про ліквідацію цього важливого прориву.

Тільки міцне єднання, тільки братній обмін досягненнями й братня сувора критика, а особливо—більшовицька самокритика—допоможуть обом бідним на культурні сили Осетіям ліквідувати свої літературно-мистецькі прориви.

Треба, щоб в роботі обох Осетій був знищений антагонізм у культурному будівництві Півночі і Півдня: у нас єдина мова і єдина нація, отже, мусить бути єдиний шлях і найміцніший зв'язок; треба внести більшовицьку пляновість у нашу культурну працю, треба закріплювати кожне своє досягнення точним обліком і всебічним використанням.

Асоціація пролетписьменників мусить визначити себе, як більшовицький фактор культурного будівництва без будь-яких збочень і примиренства.

З'їзд ухвалив резолюцію про щільний контакт у праці обох організацій, з піврічним пленумом членів бюро, щорічними з'їздами й єдиним органом—місячником, що його треба зробити з «Фідіцага», змінивши назву й відповідно реконструювавши його. У Владикавказі ухвалено розпочати видання ілюстрованого популярного двотисячника.

З метою більшовізації письменницьких асоціацій визнати за потрібне організувати «спілку радянських письменників»; ідеологічно-витриману творчість її членів, скільки в близькому часі не передбачається видавати окремий журнал, дозволити друкувати в органі асоціації.

Більшовізація асоціації вимагає більшої уваги до пролетарського молодняка й до утворення найкращих умов для творчості його.

З'їзд визнав за потрібне: якнайщільніше зв'язатися з пролетарськими літературами Союзу й, насамперед, Закавказзя.

Завести єдину орфографію для Півночі й Півдня, щоб усунути перешкоди друкарській справі, й подбати про те, щоб

відділи Народної Освіти внесли до своїх бюджетів і бюджети асоціацій пролетарським письменників.

На вечірці-змічці, що нею закінчився з'їзд, було вшановано старого осетинського поета, що писав російською мовою—Георгія Цагалова. З'їзд зачитав свою адресу, зроблено коротку інформацію про життя й творчість поетову, зачитано його поезії, що вказують на класові суперечності в осетинським селі (друковані до 1905 року, але ідеологічно ближчі за деякі сучасні).

Всі праці з'їзду ухвалено видрукувати окремою книжкою,—це взяли на себе північани. Чується й бачиться: Осетинська література міцно стала на шлях чіткої ідеології і більшовицьких темпів, щоб ліквідувати свій прорив.

17-X—1930 р., Цхинвал.

БІБЛЮГРАФІЯ

ТАРДОВ М.—ШАНЦІ. Держ. Вид-во «На варті». 1930. 359 стор.
1 крб. 20 коп.

«Шанці»—не роман і не повість: в творі нема фабульного стрижня, нема, сказати б, зав'язки й розв'язки; нема центральної дійової особи, що навколо неї групувалися б усі події. На чому ж тримається ця груба книга, і чому читається вона з непослабною цікавістю? Щодо змісту—інтерес твору спирається на великої соціальної ваги сюжет—імперіалістичну війну. З художнього боку належність твору до мемуарного жанру («записки») дозволяє авторові не сушити собі голови над вигадуванням «інтриги»: послідовність викладу зумовлюється природною послідовністю подій і думок оповідача.

Хронологічно автор зачеплює в книзі лише два роки—1915 та 1916. З першого погляду здається, що уривок часу обраний випадково: книга, сказати б, не має ані початку, ані кінця. Але, придивившись уважніше, можна помітити єдність і характерність саме в цьому періоді: це пролог революційних подій.

«Уривається терпець.
Солдат уже не мовчить.
Війна зорала ґрунт.
Залізо розпеклося...
Тільки хто гостритиме різень?
Хто?» (стор. 359).

Такими словами закінчує автор свої записки. Ціла книга розкриває перед читачем повільний і невпинний процес цієї підготовки революції, процес, що складається з багатьох чинників; з них головні такі:

1. Особисті поневіряння, страждання фізичні й моральні солдатів у жахливих умовах фронтового життя під загрозою смерті.

2. Соціальні взаємини солдатської маси й командного складу (миколаївська дисципліна).

3. Впливи робітничого руху (страйки).

4. Організаційно-агітаційна робота партії.

З цих чинників—два перші, звичайно, діяли вже починаючи з першого року війни, і якби автор обмежився лише ними у змалюванні фронтового життя, то, очевидно, твір його мав би усі шанси скидатись, як дві краплі води на безліч «воєнних» романів як радянських, так і західних письменників, (звичайно, змінивши лише відповідні національні ознаки). Боже голод і холод, нудьга й бруд, тарматний обстріл і гранати, бліндажі й дрти, задушливі гази й нічні атаки—все це тисячу разів змалювано в літературі—з більшою чи меншою вразливістю, оригінальністю та/переконливістю.

Та автор, хоч і велику увагу приділяючи всім цим характеристичним явищам військового фронтового життя, все ж на них не спиняється: він бере армію не ізольовану, а в органічному зв'язку з робітництвом, з життям зголоднілого від війни міста й села. Більше за те, він простежує зародки організаційного впливу партії на солдатську масу, відзначає ті шляхи, що ними цей вплив поволі просякає її. Тут вже до загального мотиву фронтових злиднів приєднується специфічна—для даного часу й даних соціально-історичних умов—характерна риса. Замість «записок солдата» взагалі—маємо «записки солдата царської армії напередодні революції».

Треба зазначити, що навіть у побутових деталях автор не задовольняється загальними характеристиками й бере показові факти з хроніки військового життя саме тих часів: нагадаймо хоч би «японське м'ясо», що ним годували армію у 1916 році.

Отже, записки набувають значіння історичного документу. Це не значить, що описувані події—видатні історичні факти, або що дієві особи—історичні особи, цебто якісь проводирі. Навпаки, автор бере війну саме з погляду рядового учасника, одного з мільйонів, і не цікавиться ані «великими цього світу»—генералами, полководцями, ані центральними військовими баталіями, що до сторінок історії вписані. Але це настановлення на «сіреньку масу нижніх чинів», звичайно, не позбавляє твору його історичного значення, а, навпаки, підвищує його в очах радянського читача.

Щоправда, герой оповідання, цебто автор записок, дещо вищий інтелектуально від звичайного «рядового»: він вміє записати свої думки й події, що за їхнього свідка був; але освіченість не сполучається в ньому з жадними ознаками інтелектуальної нікчемності: це клясово-випрямлений представник пролетаріату, здатний на брутальні й бурхливі вияви

класової зненависті до буржуазії. Про це свідчить хоч би випадок з «тостинцем з фронту» купцеві Саві Морозову. Щодо зв'язку з робітництвом і партією оповідач відіграє другорядну, пасивну роль. Активну роль автор призначив Хижнякову—колишньому робітникові, а фактичне виконання зв'язку (розповсюдження проклямацій) доручено веселуну Бійцеву, що не викликає до себе підозріння «начальства».

Діапазон соціальних типів у записках не дуже широкий. Крім зазначених представників робітництва, маємо кілька типів недиференційованої солдатської маси, що вже їй починає остаточно «уриватись терпець» (Рязанцев, Мухін); а також представників «правого флангу»—колишній церковний староста Мішків, юдофоб. До речі, національне питання, зокрема ставлення до нацменшостей, не випирає в книзі на перший план, але все ж йому відведено достатню увагу: поляки-брати Шабловські, оповідач—євреї і українці зазнають на своїй спині конкретних проявів великодержавного шовінізму генералів та фельдфебелів.

Повертаючись до представників соціальних груп у «Шанцях», треба підкреслити, що вищий командний склад репрезентовано дуже скупо і лише «знизу», цебто з погляду мас: ніякої психології інтелігента—офіцера, ніяких типів штабних генералів тощо. Подибуємо лише кумедні та гидкі образи капітанів, генералів, що їхня роль зводиться на дисциплінарний крик або анекдотичні випадки (історія з калошами).

Все ж, хоч і не в образі офіцерства, буржуазія тогочасна знайшла свій відбиток у записках. Маємо трьох молодиків з буржуазної родини—добровільців,—та їхніх батьків, з якими оповідач зустрічається підчас перебування в тилу, у місті. Ця родина дає авторові змогу накреслити типічні фігури певного соціального прошарування: батько Васильєв, що багатіє на військовому постачанні і мріє про Дарданелли; його стежкою йдуть двоє з «добровільців»—шкурників; мати—сумна й ідеалістично-настроєна інтелігентка і син Віктор, що не знаходить собі місця серед буржуазного оточення. Його шляхетна, ідеалістична й нікчемна вдача анаходить своє завершення у передчасній загибелі на фронті.

«Був він якийсь малохолний... І до людей не пристає, і від людей не пішов. Смерть для нього найкращий кінець»—

«Слабуватий, але праведний він у вас був»—так формулює свою думку про Віктора солдат Чрезов (стор. 156).

«Праведність» його, очевидно, полягала в тому, що він по-братерському ставився до солдатів і розумів соціальну суть буржуазного світу.

А втім, оповідач проходить повз нього, хоч і з теплим співчуттям та довго не затримуючись на цьому декласованому типі, який до речі в багатьох сучасних українських романах править за центральну фігуру. Треба вітати автора, що він сумів поставити інтелігента на своє місце у загальній перспективі світової трагедії.

Трагедію імперіялістичної війни автор віддав без жадного емоційного підкреслювання й перебільшення, сказати б, у досить стриманих тонах, що інколи можуть здатись байдужими, якщо порівняти їх із гістеричною експресією деяких західних антимілітаристичних письменників (Ремарк, Дюамель тощо). Розказані події промовляють самі за себе. Один з найвиразніших епізодів—сніговий завал у бліндажі; не менш цікавий контр-підкоп австрійців. А втім, не зупинятимось на фактичному змісті книги, бо довелося би переказати її від початку до кінця, аджеж «по-рожніх» сторінок в ній небагато.

Спосіб оповідання авторів настільки простий і вільний від будь-яких літературних прикрас, що суто-художня вартість книги, яко літературного твору стає навіть сумнівною. Записки справляють враження матеріалів більш, аніж готового твору, їхня мова бо не відрізняється від звичайної розмовної, загально-вживаної не художньої мови пересічного українця, більш-менш освіченого.

Це враження і правильне й неправильне разом, і ось чому. Справді, виклад книги не насичений ані будь-якими специфічним мовним матеріалом (говіркою, що характеризувала б певні географічні й соціальні середовища), ані будь-якою поетичною образністю, стилістичними фігурами тощо. Але це не значить, що мову записок ніяк не організовано: сама відсутність зазначених вище «оздоб» очевидно править за певний спосіб організації мови. Автор намагається відкинути певні ґатунки літературних штампів, щоб досягти бажаного ефекту—простоти й безпосередності викладу. Це йому значною мірою вдається, але читач все ж липається дещо невдоволений певною блідістю твору. До цієї блідости спричиняється не лише слабе мовне пророблення, але й не досить яскрава композиція образів, не до кінця проведена художня загостреність ситуацій. Автор дещо пасивно відбиває оточення, не перетворюючи його синтетично, як то митцю робити належить.

Наведемо один приклад, щоб ілюструвати це твердження.

Автор занотував цікаву й характерну пісеньку солдатську, як вона у свідомості солдатів переломлюється:

«Сербия, Бельгия, жаль мне тебя,
Австрия, Германия разгромили тебя».

Солдат співає її так:

«Сердился Бельгий, жаль мне тебя,
Австрия, Германия разгромили тебя».

І додає такого коментаря: «Що таке Бельгий, не знаю, мабуть якийсь мериканець. Знайшовся, парешті, такий, що й нас пожалкував». (Ст. 153).

Цю анекдоту вміщено в надзвичайно сумний і по-інтелігентському тоскний лист Віктора Васильєва перед смертю; через це комічність і

кольоритність пісні й солдатського її тлумачення значно протрають; бо автор не зміг її «обрамити».

Подеколи це вдається М. Тардову: добре вставлені в сюжет анекдоти про ефрейтора у першому зопиті, а також російські «кустарні» поезії військових поетів. Вдало подано й попередню історію бою, в якому контужено автора записок: спотад про цей бій раптом виникає в нього під впливом рядка з віршів:

«Как пашня под плутом изрыто оно». (Стор. 14).

Проте, в багатьох випадках автор не використовує нагоди дати образи кольоритні й переконливі художньо, хоч і має в руках багатий матеріал.

А втім, слід бути йому вдячними і за подання цікавого матеріалу спостережень у формі, приступній масовому читачеві. Аджеж, М. Тардов, не вульгаризуючи і не примітивізуючи викладу, вміє зробити його загально-зрозумілим,—а це вже саме собою становить чималу заслугу.

Л. СТАРИНКЕВИЧ

ХРОНІКА

СЕКРЕТАРІАТ ВУСПН ПРО ПЕРЕБІГ ПРИЗОВУ РОБІТНИКІВ-УДАРНИКІВ В ЛІТЕРАТУРУ ТА КОНКРЕТНУ РОБОТУ З НИМИ.

На засіданні з 11 лютого 1931 р. Секретаріат ВУСПН, заслухавши повідомлення Всеукр. Штабу призову робітників-ударників в літературу та звіти бригадирів, ухвалив таке:

Призов робітників-ударників у пролетарську літературу, що його провадить ВУСПН в основних індустріальних районах України, набрав форм справді масового робітничого літературного руху. Керований від партійних організацій, підтримуваний профспілками та цілою пролетарською суспільністю призов ударників конкретизувався утворенням на великих підприємствах, заводах, фабриках, руднях робітничих літературних гуртків ВУСПН. Ці гуртки, що є новою формою висування робітничих літературних кадрів, правильно зрозуміли свої завдання стати насамперед бойовими учасниками боротьби за п'ятирічку на конкретних ділянках роботи, допомагаючи своєму підприємству виконувати промфінплан, і саме в цій конкретній роботі й боротьбі зростати на письменників своєї класи, здатних не лише передавати досвід свого підприємства іншим заводам та фабрикам, а й ставити та розв'язувати художніми засобами загальні питання класової практики пролетаріату в соціалістичному будівництві. Саме так розумів завдання призову керівництво ВУСПН.

На практиці це виявилось появою численних лігсторінок з матеріалами ударників та зростанням кількості призваних, що на сьогодні виносить понад 1200 чоловіка.

Проте Секретаріят ВУСПП мусить відзначити, що в самому перебігові призову була і є низка важливих похибок та недоліків. Зокрема помічається ще й досі нездорова конкуренція з боку літорганізації «Молодняк».

Не зважаючи на те, що призов за потвердженням партійних органів провадить ВУСПП, літорганізація «Молодняк» часто намагається цілком перебрати ці завдання на себе, не маючи реальних можливостей їх виконати і тим самим утруднюючи роботу й ВУСПП. Помічається також пасивність і навіть частково бюрократичний опір профорганізацій у справі призову на деяких підприємствах.

Треба попередити крім того тенденцію окремих культробітників використати масовість призову для утворення самостійної робітничої культурно-літературної організації, відірваної від практики цілої української пролетарської літератури. Поруч цих нездорових тенденцій виявилися подекуди й спроби з боку російської частини обминути російську секцію ВУСПП і натомість зв'язуватися безпосередньо з РАПП'ом.

Ці труднощі треба конче і якнайскорше усунути, скеровуючи надалі всю роботу організації не на кількісне збільшення числа працівників, а на закріплення призову.

Секретаріят відзначає, що конкретну роботу для закріплення призову до цього часу розгорнуто недостатньо, короткотермінові наїзди бригад за таку роботу вважати ніяк не можна. Секретаріят відзначає також, що для виявлення з-поміж ударників творчого й літературно-організаційного активу майже нічого до цього часу не зроблено. Конкретної допомоги ударникам виявлятися в тому чи тому літературному жанрі та творити нові досі невідомі жанри—не подається. Жадної літератури для ударників до цього часу не видавалося. Єдиної організаційної системи в роботі з ударниками не було. Не було також потрібного розмежування функцій в справі проведення призову між Всеукраїнським штабом призову та Секретаріатом ВУСПП. Кампанія позначалася певною стихійністю і цілою організацією до кінця не була усвідомлена.

Секретаріят констатує, що до цих труднощів спричинилися насамперед, відсутність друкованого органа для призовників.

Виходячи з цього, вжити таких конкретних заходів:

1. Найближчим часом розв'язати справу з журналом (для робітників-ударників, призваних в літературу) і створити при цьому журналі центральну консультацію.

2. Видати брошуру «Пам'ятка ударника»—з найтоваришнішими корінними матеріалами: програма роботи гуртка, основні моменти в історії організації тощо.

3. Розпочати видання теоретичної бібліотеки ударника хрестоматичного характеру під назвою «Робітня книга ударника».

4. Видавати художню бібліотеку ударників—збірки окремих авторів та альманахи окремих гуртків і організацій.

5. Запропонувати редакціям успішеских органів («Гарт», «Проліт», «Красное Слово») сміливіше скеровувати роботу цих органів на шлях найширшого виявлення творчого активу з ударників.

6. Запропонувати місцевим організаціям ВУСПП перевести ближчим часом районні зльоти ударників, як попередню роботу до Всеукр. зльоту ударників, що має відбутися разом з пленумом Ради ВУСПП.

КАМПАНІЯ ПРИЗОВУ РОБІТНИКІВ-УДАРНИКІВ В ЛІТЕРАТУРУ НА УКРАЇНІ

ДНІПРОПЕТРОВСЬКЕ

«От гулких станков и печей
Под ВУСПП'овское знамя—
Идем ковать литературу дней
Рабочими руками»...

Так розпочав свого вірша «Ударники» призований в літературу робітник-ударник Ф. Морозов в одноденній газеті «Ударника в літературу», виданій дніпропетровським штабом призову. Призов іде успішне, засновано низку літер. робітничих гуртків (при заводській газеті заводів ім. Петровського та Леніна, при майстернях дена, при завод. газеті «Мостовик», де гурток нараховує 22 члени—все ударники). Гурток коло газети «Паровозник» був занепаів, бо бюро гуртка на чолі з головою т. Бродською, «скликавши перші організаційні збори, на цьому заспокоїлось». А тимчасом треба гурткові «організувати якнайшвидше допомогу стінним газетам та сількорам підпешних заводів сіл, періодично випускати листівки, організувати літгуртки серед сількорів тощо» (так ухвалило бюро міськпарткому про стан друкованої заводської і студентської преси).

Не все гаразд і в літгуртку інституту профосу; всі студенти на залик штабу мобілізувались організовувати робітничі гуртки, а студенти профосу навіть ще й не почали нічого. З 500 студентів лише 4 чоловіка взялися до цієї праці. На другому курсі літвідділу цього ін-ту трикутний курсу (М. Елісєєва, П. Самойленко та Тютюнник) навіть почав перешкоджати роботі призову, писали про окремих товаришів, що вони нічого не роблять, тоді як саме силами цих студентів (Клейман, Підгайко) засновано літгурток «Мостовик» у складі 20 робітників-ударників.

Літ. творчий гурток «Ударник» на заводі ім. Петровського готує до видання збірку творів своїх членів, також збірку під назвою «У боях за Магнетобуд» виготовував гурток «Мостовик» на заводі ім. Молотова, а член гуртка заводу ім. Дзержинського тов. Онищенко вже видав книжку нарисів «Ударна бригада Лихова». Здав до друку збірку художніх нарисів робітник-ударник вагоно-ремонтного заводу, член ВУСПП тов. Морозов.

Вийшов з друку роман з життя Донбасу «Шахта—біс» члена ВУСПП тов. Альбертона, вийшла з друку п'єса вуспівця П. Пересловця Степового «Провина», гурток начеркистів при газеті «Більшовицька зміна» видав свою першу літсторінку, при гуртку «Ударник» організовано ізогрупу—з художників-самоуків, на заводі ім. Іл'їча нещодавно відбувся великий літературний вечір, присвячений призову ударника-робітника в літературу (виступали члени дніпропетровської організації ВУСПП, разом з призваними ударниками з літгуртків з літгрупи «Зоря», т.т. П. Харламов, Нестернець)—ось ці всі факти, такі ніби малі й непомітні—прекрасно свідчать, що великої ваги кампанія—призов робітника-ударника в літературу—вже дає наслідки, що в літературу вже прийшов новий творець—робітнича класа, що вона йде «ковати літературу днєй робочими руками»:

...« Мы без доклада входим в жизнь,
Растем растеньем редким;
Грызём культуру, рвёмся в высь,
В борьбе за пятилетку...»

Роб. ударн. Ф. Морозов.

ЗАПОРІЖЖЯ

Включаючись до загальної кампанії призову робітника-ударника в літературу, запорізький штаб призову видав одноденну газету «Ударника до літератури», що в ній спілка «Молодняк» взяла вельми активну участь. Призов у Запоріжжі провадив «Молодняк», формулюючи це так: «Пролетарські письменницькі організації України—ВУСПП і Молодняк вкупі з ВУРПС розгортають зараз по всіх індустріальних місцях (Донбас, Дніпропетровське, Криворіжжя, Дніпрельстан тощо) призов робітника-ударника в літературу». Газета подала повний текст відозви ВУРПС і ВУСПП, вірші М. Нагнибди, Я. Гримайла, Т. Гольдонблата і велику статтю Юр. Костюка «Комсомольський літер. рух—на рівень соціалістичних темпів». З промови завкультпропа МК ЛКСМУ бачимо, що Запоріжжя розпочинає видавати журнал «Темпи», як орган ЛКСМУ і групи Молодняка. Цей журнал повинен об'єднати навколо себе масу комсомольців, робітничої молоді, робітників, щоб стати справжнім чинником у боротьбі за виконання промфінцян, за мові, ще більші досягнення в нацкультбудівництві.

СЛОВ'ЯНСЬКЕ

Слов'янська літгрупа «Забой» розпочала в газеті «Червоний сигнал» (орган Слов'янського РПК, РВК і залізничного вузла) з січня ц. р. показувати літературні сторінки, присвятивши в першій кампанії призову лише передову статтю. Згадує автор тої статті, що «остро поставлен ГАП'ом и ВЦПС вопрос о призыве ударников в литературу»—далі уривок з до-

повіді на 11 Всеукр. з'їзді партії тов. Косіора і дуже коротенько про те, що «Сола «Забой», виходящий в ВУСПП, вполює своєчасно і швидко розвернув роботу на підприємствах по призыву ударників в літературу». Літгрупа уже завербувала 47 ударників і приступила з ними до теоретичної праці. Щоб поліпшити цю роботу, група звернулася до Секретаріату ВУСПП з проханням тримати з групою постійний міцний зв'язок і надсилати всі допоміжні матеріали.

АЛЧЕВСЬКЕ

Літбригада ВУСПП в складі т.т. Шмигельського, Кисельова, Булаговича і Є. Фоміна організувала в Алчевському низку виступів з доповідями про завдання кампанії призову ударника в літературу, видала дві літсторінки в газеті «Ворошиловець», організувала кілька робітничих літгурток і в кожному з них встигла утворити більш-менш міцне керівниче ядро, що надалі зможе повести творчу й виховну роботу серед членів літгурток та поповнювати лави пролетарської української літератури новими силами з числа робітників-ударників. Один з них т. Н. Михєєв на заклик ВУСПП так відповів: «В ответ стихами, прозой скажем—на призыв нас в литературу—мы наши дни ударно свяжем станками, книгой и культурой».

КАМ'ЯНСЬКЕ

Раніше якийсь час існував робітничий літгурток, але, не мавши відповідного керівництва і уваги, занепав. Нині, в зв'язку з призовом ударників-робітників в літературу, гурток відновлено (власно утворено новий), з перших днів він стає міцно на ноги, маючи своєю базою газ. «Дзержинець», де цими днями виходить перша літературна сторінка з творчістю членів літгуртка, призваних в літературу ударників. До цього часу, не маючи засобів звернутися до робітників, призов ще не проводили, тим часом, як по інших місцях кампанію проводили протягом січня—лютого.

ЛІТБРИГАДА ВУСПП В ЛУГАНСЬКОМУ

В м. Луганському й досі (до виїзду бригади ВУСПП) літературний рух не набрав масових форм. «Забой»—спілка пролетарських письменників Донбасу—досі дуже мало приділив уваги Луганському металургійному центрові.

Бригада ВУСПП в складі 4-х товаришів пробула в Луганському 9 днів і за цей час організувала літгуртки на таких підприємствах: 1) Завод «ЖР», 2) Завод ім. Артема, 3) Завод № 60, 4) мехзавод. Разом ці гуртки об'єднують тепер понад 100 робітників-ударників, що вже виявили себе в заводських багатотиражних газетах.

Бригада видала дві літературні вкладки в газеті «Луганська Правда». Вкладка виходитиме надалі регулярно.

В Луганському надалі буде утворена філія ВУСПП із товаришів заборців та призваних в літературу ударників.

НОВІ ЧЛЕНИ ВУСПП—УДАРНИКИ-РОБІТНИКИ

На засіданні Секретаріату ВУСПП з 11-П—1931 р. прийняті до лав ВУСПП робітники-ударники: по Києву т.т. Шумнек, Кислицький, Бондар, Забродський, Аксютович, Меленюк, Без, Соловей, Демарець, Гавриленко, Шельменко, Баст, Ковалевський і по євр. секції: Шаввич, Полянжер, Цукер, Табачников.

По Луганському: т.т. Ів. Гончар, М. Сабур і В. Безвідний.

На Дніпрельстані: т.т. М. Сідельников, В. Зорин, Л. Яресько, Я. Башмак, Я. Машкевич-Ландишев.

На тому ж засіданні зараховано до ВУСПП тов. Тардова, що працює в Харкові в РАТАУ.

НА КУБАНІ

На Північному Кавказі є низка письменників, що пишуть українською мовою, є й джерела, звідки можна брати нові кадри україн. радян. письменників—численні лави сількорів із станиць, об'єднаних навколо крайової «Червоної Газети» (має на сьогодні 44.000 тиражу) та українські робітники по заводах Ростова, Нахичевані, залізничники, робітники з Краснодару тощо. Крім того важливе джерело становить мережа вищих шкіл (педтехнікуми українські в стан. Полтавській і в Краснодарі).

Українські письменники Кубані й досі не мали своєї організації. Кілька з них вступили до спілки «Плут» (С. Добровольський, Ів. Пуденко), частина перебуває в лавах Кубан. філії «Всероссийского Общества Крестьянских писателей» (ВОКП); є на Кубані СКАПП—Північно-Кавказська Асоціація пролетар. письменників, що кілька разів заходжувалась утворювати україн. секції, та не надовго. Новий етап радянської українізації на Кубань, (де живе із 8.000.000—3.100.000 українців), поставив на чергу для питання про відновлення українських секцій при Краснодарській і Півн.-Кавказькій АПП. Нещодавно цю справу розв'язано, і на Кубані буде утворена крайова організація українських письменників. Це буде організація, що об'єднує українських пролетарських і селянських письменників, яких нині Північно-Кубанський край має чимало. Цими днями вийшла з друку цікава книжка Ю. Транса «Українська література Північного Кавказу» (накладом Центр. вид-ва народів СРСР. Ростов н/Д.). В ній, крім статтів на теми історії літературного руху на Кубані, стану українізації і укрлітератури, завдань майбутньої організації письменників і її платформи, досить місця приділено біобібліографічним відомостям про місцевих письменників (усього автор книги подає відомості за 23 письм.).

Проводиться на Кубані й призов ударників в літературу. Попередні підсумки (на 1 січня 1931 р.) такі: 4 літбригади було відряджено до україн. районів, влаштували вони кілька літвечірок, робили доповіді, видали стінгазети. Організовано літгуртки по станицях, куди ввійшли молодь та колгоспники, засновано кілька літгруп (в ст. Капівській, Платнівській, Уманській, в Старомінському районі, в Матвеево-Курганському районі тощо). Кампанія призову робітника-ударника і ударника-колгоспника в літературу далі триває і розгортається, бож, ясна річ, на сьогодні зовсім мало є літературних кадрів на Півн. Кавказі.

ВІД СЕКРЕТАРІАТУ ВУСПП

1. На засіданні Секретаріату разом з активом Харківської організації та представником від «Забою» 11 лютого 1931 р. розглянуто заяви письменників—колишніх членів літорганізації «Пролітфронт» про їхнє бажання вступити до лав ВУСПП. Секретаріат ухвалив прийняти до ВУСПП т.т.:—Ол. Досвітнього, Г. Коцюбу, А. Лейтеса, П. Панча, Ар. Любченка, П. Тичину, Ів. Дніпровського, В. Мисика, В. Бобинського, Гр. Епіка, Т. Масенка, Шутова-Ужвія, Коляннікова, Мелікседова, Резнікова, Ландирева, І. Мякоту і М. Хвильового.

На наступному засіданні секретаріату буде розглянуто заяви єврейських письменників—колишніх членів «Пролітфронту» — після висновків евсекції ВУСПП.

Щодо решти заяв колишніх членів «Пролітфронту» Секретаріат прийняв до кожного з них спеціальну ухвалу, де зазначено про дальшу можливість вступу цих товаришів до ВУСПП в міру того, оскільки вони свої помилки виправлятимуть в процесі літературно-громадської та творчої роботи.

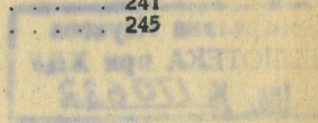
2. З письменників—колишніх членів літорганізації «Нова Генерація» Секретаріат ухвалив прийняти до лав ВУСПП таких т.т.: Зимного, Пачкова, Булатовича, Л. Недолю, Дана, Степанова та Михайлова.

СЕКРЕТАРІАТ ВУСПП

14-ІІ—1931 р.

З М І С Т № 3

	Стор.
П. Кононенко—Танк (поезія)	5
І. Калянник—Подорож до Сталіного (поезія)	6
К. Гордієнко—Вибори (розділ з повісти)	7
С. Воскрекасенко—Комсомольська ударна бригада (поезія)	51
Мате Залка—Село за туманами (роман)	54
Вол. Дибек—Споруди (поезія)	128
М. Гопта—В кузні (поезія)	129
М. Майський—Перпетуум мібіле (сценарне лібретто)	131
Сава Голованівський—Ось він — Неаполь! (з книги „Італія на долоні“)	143
В. Собко—Ми йдемо на гора (поезія)	207
Чорний—Будівниче (поезія)	209
Сальвадор Боргес—Дайош п'ятирічку за чотири роки (нарис)	209
І. Кулик—Народження героя (стаття)	215
Мик. Новицький—„Двоєдиний“ (стаття)	219
В. Чередниченко—Стан сучасної осетинської літератури (стаття)	234
Бібліографія	241
Хроніка	245

П Е Р Е Д П Л А Ч У Й Т Е
ЩОМІСЯЧНИЙ ЛІТЕРАТУРНО - ІЛЮСТРОВАННИЙ РОБІТНИ. ЖУРНАЛ

„ З О Р Я „

У журналі беруть участь кращі літературні сили Дніпропетровського, Харкова, Києва та інших міст України.

„ЗОРЯ“ висвітлює на своїх сторінках соціалістичне будівництво Дніпропетровщини й усього Радянського Союзу—реконструкцію заводів-велетнів, народження нового колективізованого села і т. д.

„ЗОРЯ“ орієнтує своїх читачів у питаннях літератури, театру, кіна й образотворчого мистецтва.

„ЗОРЯ“ ставить своїм завданням наблизити до мас здобутки української пролетарської культури.

„ЗОРЯ“ друкує повісті, оповідання, нариси й вірші, написані робітниками заводів і фабрик.

„ЗОРЯ“ готує кадри письменників з робітників та колгоспників.

„ЗОРЯ“ має літературну консультацію, що проводить постійну роботу з початківцями.

„ЗОРЯ“ добре ілюстрована малюнками й фотографіями.

„ЗОРЯ“ найдешевший щомісячник: передплата на рік—3 крб., на півроку—1 крб. 50 коп., на три місяці—75 коп., на місяць—25 коп.

Разом із газетою „ЗОРЯ“ на місяць коштує 1 крб.

Передплату приймають по всьому СРСР, у всіх поштово-телеграфних конторах, у всіх сільських і міських листогош та організаторів передплати на фабриках і заводах.

Адреса редакції: Дніпропетровське.
Прспект К. Маркса № 106.

Центральна Наукова
БІБЛІОТЕКА при ХДУ
Шв. № 170632

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

ПЕРЕДПЛА
ЧУЙТЕ!
ЧИТАЙТЕ!
ПОШИ
РЮЙТЕ!
ЛІТЕРА
ТУРНО
ХУДОЖНІЙ
ТАКРИ
ТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ
РІК
ВИДАННЯ
П'ЯТИЙ

Г А Р Т

ОРГАН ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛНОЇ
ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ
(В У П)

РЕДАГУЮТЬ:

І. КИРИЛЕНКО, Б. КОВАЛЕНКО,
В. КОРЯК, І. КУЛИК, І. МИКИ-
ТЕНКО, Г. ОВЧАРОВ, С. ЩУПАК

Своєчасно знайомить читача з новими художніми творами пролетарських письменників так України і Радсоюзу, як і за кордоном. Містить ґрунтовні статті з теорії літератури, дає критичні розвідки про сучасне українське письменство, розробляє питання стилю доби, подає методичні вказівки для робітників-ударників, призва

Г А Р Т

них в літературу, друкує їхню творчість, дає багату літературно-мистецьку хроніку так радянську, як і за кордоном. Повинен бути настільним журналом кожного робітника-активіста, комсомольця, культиробітника і взагалі кожного, хто хоче бути в курсі справ української пролетарської літератури

П Е Р Е Д П Л А Т А

НА 1 РІК—6 КРБ., 6 МІС.—3 КРБ. 25 КОП., НА 3 МІС.—1 КРБ. 75 КОП.
Ц І Н А О К Р Е М О Г О Ч И С Л А 75 К О П.

П Е Р Е Д П Л А Т У здавайте або безпосередньо до Періодсектору Укрингоцентру ДВУУ, Харків, Сергіївський майдан, Мисковські ряди, № 11 або до міжрайонових контор періодсектору Укрингоцентру по всіх значних містах України, а також до поштових контор і листионових а.м. В.м. Харкові—вул. Більної Академії 41, або викликайте уповноважених телеф. 69-27.

А Д Р Е С А Р Е Д А К Ц І
Х А Р К І В, П У Ш К І Н С Ь К А, № 46, Т Е Л. 57-28